

Eski Türkçede Bir Birleşik Yapı: “et’öz”

A Compound Structure in Old Turkic: “et'öz”

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim
KEKEVİ¹

ÖZET

Çalışmada öncelikle Eski Türkçe çerçevesi içerisinde değerlendirilecek olan “etöz” sözcük grubunun ele alınma gerekçeleri üzerinde durulmuştur. Söz konusu sözcük grubuna ilişkin mevcut kanının dayanak noktaları ele alınmıştır. Buna bağlı olarak farklı bir görüş açısından değerlendirmek üzere “etöz” sözcük grubu üzerine inceleme sınırları Eski Türkçe olacak biçimde çizilmiştir. Bu sınırlar içerisinde elde edilen bulgular, “Etöz’e İlişkin Bulgular” çatısı altında “Sözlüksel, Gramatikal” ve “Tematik ve Metin Merkezli” bulgular olmak üzere iki ana başlıkta tasnif edilmiştir. Böyle bir tasnifin amacı öncelikle teorik olan bulguların metin-inceleme ve yorumlayıcı çalışmalarla tutarlılık sağlayıp sağlamadığını görmektir. Her iki alt başlıkta da Türk dili tarihi çerçevesinde genel bir artsürem izlenmiştir. İlk alt başlıkta “etöz”e ilişkin verilen anlam alanı dizgesi paralel bir biçimde ikinci alt başlıkta tematik ve metin merkezli çalışmalarda da izlendiği görülmüştür. Sonuç bölümünde “etöz” yapısına ilişkin ikilemelere dayalı olarak düşünülmüş genel algının dışında bir mantıkla bir sözcük ve gramatikal bir birim olarak da kullanılan bir diğer sözcüğün birleşiminden oluştuğu yönünde bir başka görüş geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etöz, Anlam Alanı, Eski Türkçe, Vücut, Ruh

¹ İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkiye.
ikekevi@gmail.com
Sorumlu Yazar-Corresponding Author

ABSTRACT

In the study, first of all, the reasons for the word group “etöz”, which will be evaluated within the framework of Old Turkic, are emphasized. The bases of the existing opinion about the word group in question are discussed. Accordingly, in order to evaluate the word group “etöz” from a different point of view, the boundaries of the study on the word group were drawn as Old Turkic. The findings obtained within these boundaries have been classified under two main headings: “Lexical, Grammatical” and “Thematic and Text-Centered” findings under the umbrella of “Findings on Etöz”. The purpose of such a classification is primarily to see whether the theoretical findings are consistent with text-examination and interpretative studies. In both sub-headings, a general process was followed within the framework of the history of the Turkic language. In the first subheading, it was seen that the semantic field sequence given for “etöz” was followed in parallel in the thematic and text-centered studies in the second subheading. In the conclusion section, another view was developed that “etöz” is a combination of a word and another word that is also used as a grammatical unit with a logic other than the general perception of the structure of “etöz” based on doublets.

Keywords: Etöz, Meaning Field, Old Turkic, Body, Soul

Cite this article; Kekevi, İ. (2025). “Eski Türkçede Bir Birleşik Yapı: “et’öz””. ETÜT Dergisi (10), ss. 69-75.
<https://doi.org/10.52003/etutdergisi.1671339>

Giriş

Çalışmanın bu bölümündeki amaç, ele alınan yapının ele alınış biçimi ve nedenidir. Tek bir sözcük olma aşamasında değerlendirilebilen “et’öz”ün, yapısının yanı sıra ayrı ayrı ve birleşimden sonra içerdiği anlam açısından da üzerinde durulması gerekmektedir. Yapı ve anlam açısından genel durum bu bölümde verilmiştir. İkinci ana başlıkta ise Eski Türkçe sınırları içerisinde bulgular, öncelikle sözlük ve dilbilgisi kaynaklarından daha sonra “etöz” yapısıyla tematik açıdan doğrudan veya dolaylı ilgisi bulunan yayınlardan elde edilerek iki ayrı alt başlıkta değerlendirilmiştir. Sonuç bölümü ise özellikle ikinci bölümdeki bulgulara dayandırılan çıkarım ve birtakım yorumlamalara ayrılmıştır.

Eski Türkçede ilginç bir birleşik yapı olarak kullanılan “etöz” sözcüğü, çoğunlukla Eski Uygur Türkçesinde kullanılmış olup, Köktürkçede görülmemektedir. Eski Uygur Türkçesinde müellifler çoğu zaman doğrudan çeviri yerine Türk dilinin sözcük yapımındaki üretkenliğini kullanarak *türetme, birleştirme, söz grubu oluşturma* gibi yollar kullanarak Türkçe terminoloji oluşturma yoluna gitmişlerdir. Bu çalışmada da birleştirme yöntemiyle oluşturulmuş etöz ifadesi ele alınmıştır. Daha sonraki dönemlerde Karahanlı ve Harezmi sahasında Eski Uygur sahası kadar olmasa da kullanıldığı görülmektedir. Sözcük grubunun ‘et’ ve ‘öz’ sözcüklerinden oluştuğu malumdur. İlk sözcük olan ‘et’, Eski Türkçede ‘beden, vücut’ anlamlarına gelmektedir. İkinci sözcük ‘öz’ün, ‘ruh’ ve ‘kendi’ anlamlarına gelecek şekilde değerlendirildiği görülmektedir. Bu doğrultuda yapının “beden-ruh” veya “öz-beden; kişinin kendi bedeni” anlamlarına gelip gelmeyeceği tartışılmalıdır.

Köktürkçe ve Eski Uygur Türkçesinde ‘beden-ruh’ sözcük grubunda olduğu gibi aynı semantik ilişkiyi içeren benzer yapılar mevcuttur. İki ayrı sözcüğün bir bütünü ifade edecek biçimde kullanıldığı sözcük gruplarından biri de yêr-suv sözcük grubudur. Eski Türkçede bu yapıların varlığı dolayısıyla böyle bir ikilinin de bu doğrultuda birleştiği düşünülebilmektedir.

Birleşik bir yapı olan yêr-suv örneğinin birleşimine bakılacak olursa Eski Türk Yazıtları’nda pek çok yerde geçen bu sözcük grubu ‘(dağları, ovaları, ırmakları, gölleri vb. içeren) kutsal vatan toprağı (Şirin, 2016:386)’ anlamına gelmektedir. Genel olarak içerdiği kültürel anlamın (kutsallık, vatan) dışında yeryüzünün -kara veya su- tamamını ifade etmek üzere kullanıldığı için “etöz” yapısında da aynı mantıksal kurulum varsayılmaktadır.

Söz konusu mantıksal kurulumda mantık, iki ayrı kavramın toplamda bir kavramı kapsayacak biçimde işaret etmesi esasına dayanmaktadır. Bugünkü Türkçede de aynı mantıkla kavramlar türetilmektedir. Ele alınan “etöz” sözcüğünde gerek bu durumun gerek art sürem çerçevesi içindeki anlam alanı durumunun mevcut duruma işaret etmediği görülmektedir.

Etöz’e İlişkin Bulgular

Sözlüksel, Gramatikal Bulgular

Clauson, “etöz” için; ‘flesh spirit’ (beden ruhu) anlamını vermekle birlikte; Budist sahada teknik bir terim olarak kullanıldığını kutsal metinlerde ceset veya ruhun aksine canlı beden için kullanıldığını İslamî dönem metinlerinde pek tutulmayıp İslam öncesi metinlerinde yaygın kullanıldığını açıklamasını yapar (ED: 74). Bu yapıyı oluşturan ‘et’ maddesi için hem canlı hem de kasaplardaki et dahil olmak üzere et açıklamasını yapar ve ‘insan bedeni’ (et ve ruh) anlamını verdiği “etöz” maddesini de ayrıca işaret eder (ED: 33). Bir diğer sözcük olan öz için; temelde insan kişiliğinin somut bedene karşıt olarak somut olmayan kısmı ‘ruh’, dolayısıyla erken dönem bileşik kelimesi “etöz”ün, ‘canlı bir beden’, ‘et ve ruh’; yapısının buradan türediğini ve genellikle ‘benlik’ anlamına; ancak bazı zamanlarda ‘bir organizmanın iç kısmı, öz, ilik’ ve benzerleri anlamına geldiği açıklamasını yapar. Bazı pasajlarda tam anlamını yakalamamanın her zaman kolay olmadığını; ancak ‘öz’ün en yaygın anlamı olduğunu ve genellikle bu anlamda kentü: öz, daha az sıklıkla öz kentü olarak kullanıldığını belirtir (ED: 278).

Caferoğlu, sözlük çalışmasında “ät’öz/ät’üz” olarak iki ayrı yazımla verdiği sözcük için “vücut, gövde, kişi, şahıs, kendi” anlamlarını vermektedir (EUS: 78).

Wilkens’in El Sözlüğü’nde “etöz”; gövde, beden, vücut, ceset, naaş, kişileştirme, şekil, görünüş, suret, dokunma duygusu, dokunma, şahsiyet, kişi, biri anlamları verilmiştir (Wilkens, 2021: 127). İkinci bir “etöz”

maddesi için üdün¹ maddesi işaret edilmiş üdün için “...mal, ... defa” anlamları verilmiştir (Wilkens, 2021: 835).

Röhrborn’un daha kapsamlı sayılabilecek çalışmasında “etöz” sözcüğü kendisine oldukça geniş bir yer bulmuştur. Geniş kaynak bilgisi ve açıklamalarını vermeden yalnızca anlamlarını vermek bu çalışma kapsamında daha uygun olacaktır. Sırasıyla; (insan ve hayvanın canlı) gövdesi, beden, vücut (UW: 311) genel anlamı olmakla birtakım gramatikal birimlerle kullanılışına göre; kişileştirme, şekil, biçim, görünüş (UW: 318); (ölü) beden, ceset, naaş (UW: 319); beden, gövde; vücut bölümleri, dokunma organı; dokunma yeteneği olan, dokunma; varlık (şekil), doğum, hayat (UW:320); (somut) şekil, (maddi) element / unsur; (önemli) şahıs, şahsiyet; ikinci bir “etöz” (ätöz) maddesi için; Mahayana Budizmi’nde Buda’nın „Üç; Vücudu (Skr. *trikāya*)” için kullanılan bir ad (UW: 322); kurtuluş yolundaki Bodhisattvalara yardım eden Buda’nın kurtarıcılık tarafı (tüş ätöz, utlı ätöz “mükafat vücudu” (UW: 324); üçüncü bir “etöz” (ätöz) sözcüğü için; biri, insan, kişi (belirsiz zamir [sık olarak iyelik eki ile birlikte], destek sözcüğü olarak da), ben, sen, o vb. (kişi zamirleri, çoğunlukla nazik kullanımla; her zaman iyelik eki ile beraber) (UW: 326-327); beni (kendimi), seni (kendini), onu (kendisini) vb. (fiillerin özneleriyle ilgili; kişilerle ilgili, nadir olarak [karizmatik] nesnelerle ilgili; çoğunlukla iyelik ekiyle; dönüşlü zamire geçişte)(UW:328); ben kendim, sen kendin, o kendisi (vb.); kendi ... (vurgulu kişi zamiri / dönüşlülük zamiri; daima öz ya da [nadiren] k(ä)ntü ile) (UW: 329).

Söz konusu yapıdan türemiş “etözlüg/ätözlüg” sözcüğü için; ...bedeni olan, ...bedenli, ...bedeni; canlı varlık (insan, hayvan) (UW: 331); ... bedeninde olan, ... bedenli, ... şeklinde olan, ...şeklindeki. (Birinci anlamdan kesin sınırla ayrılmaz), ... varlık biçimli, ... varlık biçimi olan (UW: 334); “etözsüz/ätözsüz” içinse vücutsuz, bedensiz, bedeni olmayan anlamları verilmiştir.

Erdal, “ät’öz”, ‘vücut’ anlamına geldiği ve az sayıda da olsa dönüşlülük zamiri olarak kullanıldığını belirtir (2004: 210). Eski Uygur Türkçesi üzerine yapılmış ders kitabı çalışmalarından Şen’in çalışmasında “etöz” (beden” <et “ten” + öz “can”) çözümlemesi yapılmıştır (2016: 97). Ölmez’in çalışmasında ise “etöz” sözcüğü için et ve öz sözcüklerinden oluşan bir birleşik ad olduğu belirtilmiştir (2017a: 337).

Orta Türkçenin erken dönemini kapsayan sözlük çalışmasında Boeschoten, “ätöz” yapısını sözcük olarak değerlendirmiş ve “kendi, öz, kimlik, kişilik” anlamlarına gelen ‘the self’ anlamını vermiştir (2022: 63).

Tematik ve Metin Merkezli Bulgular

Genel Artsürem’i takip etmek adına öncelikle konuya ilişkin bir çalışmada Dağlık Altay Yazıtları’ndan A 50 Karban yazıtındaki bir “et” okuması yapılmış ve “etöz” sözcük grubu ile anlamsal açıdan ilişkilendirilmiştir. İlgili satırda “(e)g (a)z(ı)g! (a)y(a)l (e)l(i)η - (e)t(i)η başı : ok(ı)yu : a” (Eğ (hizaya getir) sapkın(ı) (azmış, yoldan çıkana)! Kutsan (saygı duy, övül) (senin) devletin (ve) *etin (canlıların, insanların (?), soyun(?)) okuması ve anlamlandırması yapılmış ve “el” (devlet, ülke) ile kullanılan “et” sözcüğünün buradaki cümle içi bağlamdan hareketle “canlılar ve insanları” ifade etmek için kullanıldığı düşünülmüş ve “et” sözcüğünden hareketle Eski Uygur Türkçesindeki “etöz” sözcüğü işaret edilmiştir (Bakır, 2022: 3-4).

Tokyürek, Eski Uygur Türkçesi üzerine yazdığı anatomik ve fizyolojik kavramları ele alan çalışmasında “etöz” sözcüğü üzerine kapsamlı bilgiler vermektedir. Bu doğrultuda “etöz”ün anatomik söylem içerisinde “beden” (Tokyürek, 2022: 28, 31, 34, 42, 44-45, 100, 101, 102, 109-110, 176) anlamında; yine aynı söylem alanı içerisinde “vücut” (Tokyürek, 2022: 26,34,41,56,279) anlamında kullanılan kaynak metin cümlelerini paylaşır ve çevirilerini yapar. Ölmez, ikilemeleri incelediği çalışmasında “isig öz et’öz” ikilemesi için ‘hayat, can’ (2017b:268) ve “et’öz yin” ikilemesi için ‘vücut, beden ve ten’ (2017b: 263) anlamlarıyla vermiştir. Elmalı ve Ekmen, Eski Uygurca Organ Adları üzerine yaptıkları çalışmada “et’öz” için; ‘vücut, beden’ (isim): insan veya hayvan gövdesi, beden şeklinde anlam vermiştir (2021: 432). Elmalı’nın bir diğer çalışması olan Daşakarmapathāvadānamālā’da “etöz” için; vücut, beden, kendi (DKPAM: 370) anlamlarını vermekle birlikte “etöz”ün geçtiği “bo etöz y(i)me negüke kergeklig ol.. ölüm ödi yagudukda ‘eñ öñre öz ornınta yatıp tol etözi titreyür bezer.. tını boşup bilmegülük ukma-”(DKPAM: 162) (Bu vücut da niçin gereklidir? Ölüm vakti yaklaştığında ilk önce kendi yatağında yatıp bütün bedeni titrer. Ruhu serbest kalıp bilecek anlayacak..) (DKPAM: 261) metninde “etöz”ün vücut için geçtiği yerde ruh için ayrıca “tın” (ruh) sözcüğünün kullanılması

“etöz”ün anlamındaki ayırt edicilik açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda ele alınması gereken “tınlıg” (canlı) kavramı üzerine yapılan bir çalışmada bu kavram anlamsal açıdan geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Özellikle Eski Uygur sahasında geniş bir yer tutan tınlıg için; Nefes (nefes alan), ruh (ruh sahibi), beden (vücut sahibi), yaşam (hayatta olan), mekân (yeryüzünde yaşayan, dünyaya aitlik) anlamları verilmiştir (Solmaz, 2022: 41).

Karahanlı Türkçesi eserlerinden Kutadgu Bilig’de et öz biçiminde çok sayıda geçen geçen sözcük grubu için; vücut beden, ten anlamları verilmiştir (KB: 1148-1149). İlk Kur’an tercümesi sayılan Rylands Nüshası’nda “et-öz” olarak değerlendirilen sözcük grubu için; can, nefis, kişi, kimse anlamı verilmiştir. Aynı sözcük grubunun “et-özsüz” biçimi için; kısas gerektirmeyen, bir cana karşılık olmaksızın anlamı verilmiştir (RKT: 350). Bir başka Kur’an tercümesi çalışması olan Kök’ün çalışmasında ise “ätöz” için; vücut, beden, ten anlamları, ätözsüz sözcüğü için; vücutsuz, cansız, ölü anlamları verilmiştir (TİEM 73: 374-375). Bu dönem eserlerinden olan Dîvânü Lugâtî’t-Türk’te “etöz” sözcüğü olmamakla birlikte “et” sözcüğü çokça geçmiş ve sözcük için ‘et’ anlamı verilmiştir (DLT: 648). Bunun yanı sıra “etleş-” eylemi için ‘vücutlar birbirine girerek çetin bir şekilde savaşmak’ anlamına bakıldığında dolaylı da olsa “et” için ‘vücut’ anlamı verildiği görülmektedir. Harezmi Türkçesi eserlerinden Nehcü’l-Ferâdj’s’te de yine “et” sözcüğü için et, vücut anlamları verilmiştir (NF: 139).

Sonuç

Çalışmadaki esas amaç “etöz” sözcük grubunun genel olarak beden-ruh ikiliğine değil beden-öz/kendi şeklinde bir sözcük ve gramatikal bir tamlayıcı ile oluştuğu yönündedir. Sonuç bölümünde girişte de anılan bu kısa anımsatmadan sonra artsüremli çerçevede anlamsal bir değerlendirme yapılacaktır.

Öncelikle değerlendirilmesi gereken “etöz” ile ilgisi olduğu düşünülen Dağlık Altay bölgesindeki Karban yazıtında geçtiği söylenen “et” sözcüğünün durumudur. Karban yazıtında yukarıdaki yayının (Bakır, 2022) hareket noktasını teşkil eden satır için uzlaşmış bir okuma yoktur. (bk: Tıbıkova, Nevskaya, Erdal, 2012: 144-145 ve Mozioğlu; 351-355). Ne var ki bu çalışmanın sınırları da söz konusu yazıtın okunuşu konusunu kapsamamaktadır. Okunuşun doğru olması durumunda ilgili satırda geçen “et” sözcüğünün ‘canlı ve insan’ olarak anlamlandırılması da cümle içi bağlam göz önünde tutulduğunda tutarlıdır. Görüldüğü üzere okunuşun doğru bulunması hali de bu çalışmada ‘etöz’e ilişkin savı desteklemektedir.

Eski Uygur Türkçesi alanında öncelikle yukarıda görüldüğü üzere sözlük çalışmalarında vücut, beden, ceset, naaş gibi anlamlar başta olmak üzere kişi, şahıs, kendi gibi anlamların peş peşe verildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra yine sözlüklerden edinilen bilgiye göre zamir işlevi üstlenici görevlerde de kullanıldığı belirtilmektedir. Sözlük çerçevesinde anatomik söylem içerisindeki anlamı geniş yer tutmakla birlikte esasen aşama aşama kişi ve kendi anlamlarının kazanımıyla birlikte zamir görevi üstlenici bir işlevi kazandığı izlenimi vermektedir.

Tematik bulgular başlığı altında Eski Uygur Türkçesinde vücut ve beden anlamında çok geniş yer edindiği açıktır. Tokyürek’in çalışmasında (2022) “etöz”ün kapsamlı yerinin yanı sıra yine Elmalı’nın organ adları üzerine yaptığı çalışmasında da (2021) “etöz” açık bir biçimde vücut ve beden anlamlarında anatomik söylem içerisinde değerlendirilmiştir. Bu bilgilere bağlı olarak DKPAM’ın yukarıda ele alınan metninde “etöz” sözcük grubuyla birlikte “tın” sözcüğünün “ruh” anlamında kullanılmış olması bu çalışmanın ana argümanını destekleyici niteliktedir. Bu doğrultuda “ruh” anlam alanını “tın” ve “tınlıg” sözcüklerinin karşıladığı yönünde yukarıda bilgisi verilen çalışma da (Solmaz, 2022) malumdur.

Karahanlı Türkçesi alanında “et” sözcüğünün büyük ölçüde “canlı, beden, vücut, nefis” anlamlarında kullanılmış olması önemlidir. Bu doğrultuda “etöz”ün başta üstlendiği anlamı koruduğu görünmektedir. Bu alan kapsamında yapılmış sözlük çalışmasında da “öz” için “kendi, öz, kimlik, kişilik” anlamlarının verilmiş olması bu dönemde ayrı ayrı ele alınan “et” ve “öz” sözcüklerinin önceki dönemlerde hangi anlam içerikleriyle bir araya geldiklerine ilişkin önemli bilgiler vermektedir.

Eski Türkçe çerçevesi içerisinde bakılacak olunursa yer-suv (yer-su / yeryüzü) gibi birbirini tamamlayıcı ikileme yapma biçimlerinden hareketle “etöz” için düşünülmüş “beden-ruh” ikili algısının özgül bir yeri olmadığı görülmektedir. Köktürkçede tatmin edici bir verinin olmamasıyla birlikte Eski Uygur Türkçesi ve

Karahanlı Türkçesi alanında elde edilen veriler bu doğrultuda bilgiler vermemektedir.

Sözcük grubunun büyük ölçüde yalnızca anatomik anlamda canlı veya ölü; insan veya hayvan vücudu için kullanıldığı başlıca ortadadır. Diğer anlam birimi olan “ruh” için ayrıca tatmin edici bir veri yoktur. Vücut, beden, canlı gibi anlamlarının dışında kişi, kendi, kimlik anlamlarının olmasında ve zamir işlevi üstlenerek kullanılmış olmasında “öz” sözcüğünden kaynaklandığı açıktır.

Sonuç olarak hem kişi, kendi, kimlik, kişilik anlamlarında kullanılan “öz” sözcüğü ile sonraki dönemlerde de görüldüğü üzere “vücut, beden, canlı” anlamlarında kullanılan “et” sözcüğünün birleşimi söz konusudur. Bu birleşimden doğan “etöz” sözcüğünde baskın olan anlam “et” sözcüğünün anlam alanı olmakla birlikte “öz” sözcüğünün anlam alanının da etkili olduğu kullanımlar görülmektedir. Bununla birlikte gramatikal bir birim (dönüşlülük zamiri) olarak da kullanılan “öz” sözcüğünün “etöz”e gramatikal bir yön kazandırdığı da sözlük çalışmalarında belirtilmiştir.

Etik Komite Onayı: Etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kısaltmalar

bk: bakınız

DKPAM: Daşakarmapathāvadānamālā

DLT: Dīvānu Lugātī't-Türk

ED: An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth- Century Turkish

EUS: Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü

KB: Kutadgu Bilig

NF: Nehcū'l-Ferādjs

RKT: Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi, Rylands Nüshası

TİEM 73: Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2)

UW: Uigurisches Wörterbuch

Kaynaklar

Arat, R. R. (2008). Kutadgu Bilig- Yusuf Has Hacib. İstanbul: Kalcı Yayınevi.

Ata, A. (2019). Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi, Rylands Nüshası (Giriş-Metin-Notlar-Dizin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bakır, M. M. (2022). "Dağlık Altay'daki Okunmamış Bazı Yazıtlar Üzerine Okuma ve Anlamlandırma Denemesi". *Turcology Research*, 75, 429-436.

Boeschoten, H. (2022). A Dictionary of Early Middle Turkic, Handbook of Oriental Studies, Section One: Volume 169. Leiden-Boston: Brill.

Caferoğlu, A. (2015). Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Clauson, G. (1972). An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth- Century Turkish. Oxford: Oxford University Press.

Eckmann, J., Tezcan, S., Zülfikar, H., Ata, A. (2014). Nehcū'l-Ferādjs, Metin, Dizin-Sözlük, Tıpkıbasım. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Elmalı, M. (2016). Daşakarmapathāvadānamālā, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Elmalı, M., Ekmen, B. (2021). "Eski Uygurca Organ Adlarıyla Oluşturulmuş Kalıplaşmış Dil Birimleri". *Karadeniz Araştırmaları*, XVIII/70, 4429-448.

Ercilasun, A. B., Akkoyunlu, Z. (2015). Kaşgarlı Mahmud, Dīvānu Lugātī't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erdal, M. (2004). A Grammar of Old Turkic. Leiden-Boston: Brill.

Kök, A. (2004). Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2). [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Ankara.

Mozioğlu, E. (2015). Runik Harfli Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları. [Yüksek Lisans Tezi, T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Programı]. İstanbul.

Ölmez, M. (2017). Köktürkçe ve Eski Uygurca Dersleri. İstanbul: Kesit Yayınları.

Ölmez, M. (2017). "Eski Uygurca İkillemeler Üzerine". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 65 (2), 243-311.

Röhrborn, K. (1979). Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen Texte aus Zentralasien, Lieferung 2, agrağlan - anta, Wiesbaden.

Solmaz, B. (2022). "Eski Türkçede "tınığ" Kavramının Anlam Haritası Üzerine". *Türkbilig*, 2022/44, 31-44.

Şen, S. (2016). Eski Uygur Türkçesi Dersleri. İstanbul: Kesit Yayınları.

Şirin, H. (2016). Eski Türk Yazıtları, Söz Varlığı İncelemesi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tıbıkova, L. N., Nevskaya, İ. A., Erdal M. (2012). Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo

Altaya. Gorno-Altaysk.

Tokyürek, H. (2022). Eski Uygur Türkçesinde Tanrısal İnsan Anatomisi ve Fizyolojisi. Çanakkale: Paradigma Yayınevi.

Wilkins, J. (2021). Handwörterbuch des Altuigurischen, Eski Uygurcanın El Sözlüğü. Herausgegeben von der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen: Universitätsverlag.

